

ภาษากับสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ*

LANGUAGE AND SOCIO-CULTURE THROUGH THE LOCAL LITERATURES OF SURIN AND SISAKET

อรรถพล แสงทอง¹, โกวิท พิมพวง² และ เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา³

attapon sangtong¹, Kowit Pimpuang² and Methawee Yuttapongtada³

¹⁻³ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹⁻³Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Thailand

Corresponding Author's Email: Attapon.san@ku.th

วันที่รับบทความ : 10 มีนาคม 2569; วันแก้ไขบทความ 17 มีนาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 19 มีนาคม 2569

Received 10 March 2026; Revised 17 March 2026; Accepted 19 March 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากเอกสารวรรณกรรมท้องถิ่นที่รวบรวมและจัดพิมพ์โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย และสำนวนภาษิตคำสอนพื้นบ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรมท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านภาษา สังคม และวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูลและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ 1) ด้านวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสังคมชนบทและการ

Citation:

* อรรถพล แสงทอง, โกวิท พิมพวง และ เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา. (2569). ภาษากับสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(2), 1464-1475.

attapon sangtong, Kowit Pimpuang and Methawee Yuttapongtada. (2026). Language And Socio-Culture Through The Local Literatures Of Surin And Sisaket.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(2), 1464-1475.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ประกอบอาชีพเกษตรกรรม 2) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญู การเคารพผู้ใหญ่ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านความเชื่อและศาสนาที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกฎแห่งกรรม 4) ด้านข้อประพจน์และการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตตามค่านิยมของสังคม และ 5) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนองค์ความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดในการดำรงชีวิตของชุมชน ซึ่งถ่ายทอดผ่านภาษาและเนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่สะท้อนโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชน อันมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

คำสำคัญ: วรรณกรรมท้องถิ่น, สังคมและวัฒนธรรม, สุรินทร์-ศรีสะเกษ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to investigate the social and cultural aspects reflected in the local literatures of Surin and Sisaket provinces. The study employed a qualitative research approach using content analysis of local literary documents compiled and published by the Surin Provincial Cultural Center. The sources of data included folk tales, riddles, and traditional proverbs. The research instrument was a data recording form developed based on linguistic, social, and cultural analytical frameworks. The collected data were categorized and analyzed to identify the social and cultural characteristics presented in the local literatures, and the findings were presented through descriptive analysis.

The results revealed that the local literatures of Surin and Sisaket reflected several dimensions of social and cultural life within the communities. These included: (1) ways of life related to rural living and agricultural occupations; (2) family and community relationships emphasizing gratitude, respect for elders, and mutual support; (3) beliefs and religious values reflecting faith in sacred beings and the concept of karma; (4) moral conduct and social practices that promote ethical behavior and appropriate ways of living according to social norms; and (5) local wisdom representing accumulated knowledge, experiences,

and practical life concepts of the community. The findings indicate that local literatures serve as important cultural resources that reflect social structures, beliefs, values, and local wisdom, and play a significant role in preserving and transmitting cultural identity within local communities.

Keywords: Local literature, Social and culture, Surin–Sisaket, Local wisdom

บทนำ

วรรณกรรมท้องถิ่นถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนในสังคม วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นมักเป็นผลผลิตจากประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมของคนในชุมชน จึงสามารถสะท้อนลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การประกอบอาชีพ และคติความเชื่อที่ยึดถือร่วมกัน (กตัญญู ชูชื่น, 2550) นอกจากนี้ วรรณกรรมท้องถิ่นยังเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และค่านิยมของสังคม จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทต่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน (ธวัช ปุณโณทก, 2546)

ในมิติของภาษา วรรณกรรมท้องถิ่นยังสะท้อนให้เห็นรูปแบบการใช้ภาษาที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ของมนุษย์ การศึกษาภาษาในวรรณกรรมจึงสามารถช่วยให้เข้าใจโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม และแนวคิดของผู้คนในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง (กำชัย ทองหล่อ, 2556) อีกทั้งภาษาและวัฒนธรรมยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากภาษาเป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมในแต่ละยุคสมัย (รัชญา กัลยาณมิตร, 2554)

ในบริบททางสังคม วรรณกรรมท้องถิ่นยังสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมชนบท ความสัมพันธ์ของผู้คนในครอบครัวและชุมชน ตลอดจนระบบความเชื่อและค่านิยมที่ยึดถือร่วมกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2519) นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมยังส่งผลต่อเนื้อหาและรูปแบบของวรรณกรรม เนื่องจากวรรณกรรมเป็นผลผลิตของสังคมที่สะท้อนสภาพความคิดและวิถีชีวิตของผู้คนในช่วงเวลานั้น ๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536)

จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ โดยมีการผสมผสานของวัฒนธรรมไทย เขมร และลาว ซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ความหลากหลายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผ่านภาษา ความเชื่อ ประเพณี และรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในพื้นที่ทั้งสองจังหวัดจึงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่สามารถใช้ศึกษาและทำความเข้าใจลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ธวัช ปุณโณทก, 2546)

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ เพื่อทำความเข้าใจลักษณะของวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมดังกล่าว ผลการศึกษาคาดว่าจะช่วยให้เห็นภาพของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา วรรณกรรมท้องถิ่น ตลอดจนการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นและถ่ายทอดกันในชุมชน โดยสะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคม วรรณกรรมประเภทนี้มีมากอยู่ในรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย และสำนวนภาษิตคำสอน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (กตัญญู ชูชื่น, 2550) นอกจากนี้ วรรณกรรมท้องถิ่นยังสามารถสะท้อนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมได้อย่างชัดเจน (ธวัช ปุณโณทก, 2546)

2. แนวคิดเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความคิดของมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา การใช้ภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงสามารถสะท้อนแนวคิด ค่านิยม และวิถีชีวิตของสังคมได้ (กำชัย ทองหล่อ, 2556) นอกจากนี้ ภาษาและวัฒนธรรมยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากภาษาเป็นสื่อกลางที่ใช้ถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของสังคมในแต่ละยุคสมัย (รัชฎา กัลยาณมิตร, 2554)

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการอธิบายความหมายของคำศัพท์และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านภาษาและวรรณกรรม

3. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยวัฒนธรรมสะท้อนรูปแบบการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกระบวนการทางสังคม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536) ในสังคมชนบท ความสัมพันธ์ของผู้คนมักมีลักษณะใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยกัน การดำรงชีวิตส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบวัฒนธรรมและค่านิยมของชุมชน (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2519)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รสริน ดิษฐบรรจง (2550) ได้ศึกษาการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมจากไดอารี่ออนไลน์ พบว่าภาษาที่ใช้ในงานเขียนสามารถสะท้อนลักษณะทางสังคม ความคิด และค่านิยมของผู้เขียน รวมทั้งบริบททางวัฒนธรรมของสังคมในช่วงเวลานั้นได้อย่างชัดเจน ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนหรือวรรณกรรมสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมได้

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่สามารถใช้ศึกษาลักษณะทางภาษา สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น ภาษา และสังคมวัฒนธรรมมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษในการศึกษาครั้งนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภาษากับสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วรรณกรรมท้องถิ่นที่รวบรวมและจัดพิมพ์โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วยนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย และสำนวนภาษิต คำสอนพื้นบ้าน โดยคัดเลือกเนื้อหาที่สะท้อนลักษณะทางภาษา สังคม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรมท้องถิ่น โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน (กำชัย ทองหล่อ, 2556)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวรรณกรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการอ่าน วิเคราะห์ และคัดเลือกเนื้อหาที่สะท้อนลักษณะการใช้ภาษา รวมทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อนำมาจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยพิจารณาลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งช่วยให้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา สังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน (ธวัช ปุณโณทก, 2546)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย และสำนวนภาษิตคำสอนพื้นบ้าน พบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในหลายมิติ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านวิถีชีวิต

วรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การเลี้ยงสัตว์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังสะท้อนรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกในชุมชน

ตัวอย่างจากเรื่อง “อาจีสร้างกระท่อม” มีข้อความว่า “อาจิมี่เมีย เมียเขาก็อยู่บ้านร่วมกับพ่อตา พ่อตาให้อาจี้ให้ไปซื้อควาย รุ่งขึ้นพ่อตาไปซื้อ ที่หนึ่งไปซื้อก็ได้ควายมา มาให้นำไปผูก อาจี้ก็ผูกควายไว้แล้วผูกให้ควายกินหญ้าเสร็จ ก็ให้อาจี้ไปทำกระท่อม...”

(อาจีสร้างกระท่อม : 177)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่พึ่งพาการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะควายซึ่งมีบทบาทสำคัญในสังคมเกษตรกรรม เช่น การไถนา การขนย้ายสิ่งของ และการทำเกษตรกรรมประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้การกล่าวถึงการสร้างกระท่อมยังสะท้อนรูปแบบที่อยู่อาศัยในสังคมชนบทซึ่งมีลักษณะเรียบง่ายและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อีกทั้งประโยค “ทำน้อยเท่ากระดองปู” ยังเป็นการใช้โวหารเปรียบเทียบเพื่อสื่อความหมายเชิงประชดหรือสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวละครในเรื่อง

2. ด้านครอบครัวและความสัมพันธ์ทางสังคม

วรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนความสำคัญของสถาบันครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น การเคารพผู้ใหญ่ ความกตัญญูต่อบิดามารดา และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในสังคม ซึ่งถือเป็นค่านิยมสำคัญของสังคมไทย

ตัวอย่างจากสำนวนพื้นบ้านว่า “แม่รักลูกเหมือนปลาชิวไล่กัน”

(สำนวน ภาษิต คำสอนพื้นบ้าน : 10)

สำนวนดังกล่าวใช้การเปรียบเทียบความรักของแม่กับปลาชิวที่ว่ายน้ำรวมกันเป็นฝูง เพื่อสื่อถึงความผูกพัน ความใกล้ชิด และการดูแลเอาใจใส่ของแม่ที่มีต่อลูกอย่างต่อเนื่อง การ

เปรียบเทียบกับธรรมชาติสะท้อนภูมิปัญญาของชุมชนที่ใช้สิ่งรอบตัวมาอธิบายความสัมพันธ์ของมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นบทบาทของแม่ในฐานะศูนย์กลางของครอบครัวที่ทำหน้าที่ดูแลและอบรมสมาชิกในครอบครัว

3. ด้านความเชื่อและศาสนา

วรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนความเชื่อของผู้คนเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมักปรากฏในรูปแบบของการขนาน การทำบุญ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ

ตัวอย่างจากเรื่อง “อาปรำปิล กรูถัง” มีข้อความว่า “ชายหญิงคู่หนึ่ง ได้แต่งงานอยู่กินด้วยกันมาช้านาน ได้ประกอบกรทำมาหากินทางด้านการทำนา ได้ข้าวเปลือกเจ็ดฉางแต่ ไม่มีบุตร วันหนึ่งชวานาคู่นี้ได้ไปขนานเทวดาขอให้มีบุตร...”

(อาปรำปิล กรูถัง : 123)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการขนานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา เช่น การมีบุตร ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตครอบครัวและการสืบทอดวงศ์ตระกูล นอกจากนี้การกล่าวถึง “ข้าวเปลือกเจ็ดฉาง” ยังสะท้อนความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของครอบครัวในสังคมชนบท

4. ด้านข้อประพุดติและการปฏิบัติ

วรรณกรรมท้องถิ่นจำนวนมากแฝงข้อคิดและคติสอนใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานของสังคม โดยใช้สำนวนหรือภาษิตเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดแนวคิดด้านคุณธรรมและจริยธรรม ตัวอย่างจากสำนวนพื้นบ้าน “อย่าชิงสุกก่อนห่าม”

(สำนวน ภาษิต คำสอนพื้นบ้าน : 6)

สำนวนดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการรู้จักเวลาและการควบคุมตนเอง โดยเตือนให้บุคคลไม่เร่งรีบทำสิ่งใดก่อนถึงเวลาที่เหมาะสม การกระทำที่รอบคอบและการเคารพกฎเกณฑ์ของสังคมจึงเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต สำนวนประพุดนี้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมให้ยึดถือแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม

5. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

วรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชนที่สั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิต การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือแนวคิดในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างจากเรื่อง “อาปรำปิล กรูถัง” มีข้อความว่า

“เห็นชายผู้หนึ่งลากเกวียนร้อยเล่ม ภายในเกวียนมีข้าวห่อทุกเล่ม...”

(อาปรัปิล กรุถิง : 129)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนการใช้ เกวียน เป็นพาหนะในการขนส่ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญในสังคมชนบท การทำและการใช้เกวียนต้องอาศัยทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ของช่างพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

โดยสรุป วรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษเป็นแหล่งสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในหลายมิติ ทั้งด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน อีกทั้งยังสะท้อนบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นในการถ่ายทอดองค์ความรู้และค่านิยมของสังคมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

อภิปรายผล

จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ พบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสามารถสะท้อนลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ประการแรก ในด้านวิถีชีวิต ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกับธรรมชาติและ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำนา การเลี้ยงสัตว์ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของสังคมชนบทที่มีการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกในชุมชน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับสังคมชนบทที่กล่าวว่าวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทมักมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นสำคัญ (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2519)

ประการที่สอง ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและครอบครัว ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ความกตัญญู การเคารพผู้ใหญ่ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสังคมไทย วรรณกรรมพื้นบ้านจึงมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมและแบบแผนพฤติกรรมที่เหมาะสมให้แก่สมาชิกของสังคม โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชน (กตัญญู ชูชื่น, 2550)

ประการที่สาม ในด้านความเชื่อและศาสนา ผลการวิจัยพบว่าความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา และกฎแห่งกรรมปรากฏอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของความเชื่อในการกำหนดแนวคิดและพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนช่วยสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตและความเป็นระเบียบในสังคม เนื่องจากเป็นแนวทางในการกำหนดค่านิยมและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับโครงสร้างทางสังคม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536)

ประการที่สี่ ในด้านข้อประพจน์และการปฏิบัติ วรรณกรรมท้องถิ่นมักแฝงข้อคิดและคติสอนใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น การทำความดี การละเว้นความชั่ว และการรู้จักควบคุมตนเอง ซึ่งสะท้อนบทบาทของวรรณกรรมพื้นบ้านในการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม สำนวนภาษิตคำสอนพื้นบ้านจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดด้านศีลธรรมและจริยธรรมของสังคมไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

ประการสุดท้าย ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนองค์ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนที่สั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิต การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และแนวทางการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในสังคม ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นสื่อที่สะท้อนและถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนผ่านภาษาและเนื้อหาในวรรณกรรม (ธวัช ปุณโณทก, 2546)

โดยสรุป วรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนและถ่ายทอดลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วรรณกรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ พบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นสะท้อนลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในหลายมิติ ได้แก่ ด้านวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสังคมชนบทและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญู การเคารพผู้ใหญ่ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านความเชื่อและศาสนาที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกฎแห่งกรรม ตลอดจนด้านข้อประเพณีและการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของสมาชิกในสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์และการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านภาษาและเนื้อหาในวรรณกรรมท้องถิ่น

ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่สะท้อนโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (ธวัช ปลูกไฉนทก, 2546) **ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** 1. หน่วยงานด้านการศึกษาและหน่วยงานด้านวัฒนธรรมสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนด้านภาษาไทย วรรณกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น 2. สถานศึกษาและหน่วยงานด้านวัฒนธรรมควรส่งเสริมการรวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นสุรินทร์-ศรีสะเกษ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน รวมทั้งใช้เป็นสื่อในการปลูกฝังค่านิยมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** 1. ควรศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทางภาษา สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น 2. การศึกษาในครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์ภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นในเชิงภาษาศาสตร์ เช่น ภาษาอีสานหรือภาษาเขมรถิ่นไทย เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วัฒนธรรม และบริบททางสังคมของชุมชนได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กำชัย ทองหล่อ. (2556). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท รวมสาส์น (1997) จำกัด.
- กัตัญญ ชูชื่น. (2550). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2546). *วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประดิษฐ์ มัชฌิมา. (2519). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รัชญา กัลยาณมิตร. (2554). *ภาษาที่สะท้อนวัฒนธรรมไทยจากบทประพันธ์ที่นำเสนอทางละครโทรทัศน์*. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รสริน ดิษฐบรรจง. (2550). *การใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมจากไดอารี่ออนไลน์*. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางการศึกษาวิเคราะห์และวางแผน*. กรุงเทพฯ: คลังนานาวิทยา.